

Kodanikuühiskonna Sihtkapitali arenguhüppe taotlusvoorust toetust saanud projekti „Eesti Saarte Kogu tegevuskava koostamine kogukondade koosloomes” lõppraporti seminar 30.novembril 2024.

Projekti eesmärk oli sõnastatud järgmiselt: Pikkade tegutsemisaastate järel vajab organisatsioon seoses põlvkondade vahetumisega „uut hingamist”. Arenguhüppe ettevalmistamisega aktiveerime liikmeskonda ja töötame kogukondi kaasavalt välja uue tegevuskava lähiaastateks. Vajalik on kaasata uusi aktiivseid liikmeid, määratleda organisatsioonid, kes võiksid edaspidi olla ESK strateegilisteks partneriteks, pidada nendega läbirääkimisi, kaardistada ühishuvid, kavandada ühistegevused ja parandada liikmeskonna omavahelist kommunikatsiooni.

Kavandasime külastada esimeses etapis järgmiseid saari: Ruhnu, Aegna, Naissaar, Vormsi ja Muhu. Kuna Naissaare külastamiseks plaanitud ajal oli meri tormine, siis sai viiendaks saareks Piirissaar. Kõik saared väga erinevad.

Gruppideks jagatuna:

1. Saarvallad: Ruhnu, Vormsi.
2. Väikesaared, kus asustus säilis (teiseses, kuid säilis osaliselt): Piirissaar. Prangli ja Aegna.
3. Väikesaared, kus asustus ei säilinud: Pakri saared.
4. Suursaared ja saarvallad: Hiiumaa ja Muhu.

Teises etapis oli kavas korraldada piirkondlikke seminare Manijal, Haapsalus ja Tallinnas ning külastasime selle käigus projekti eesmärgist tulenevalt veel Hiiumaad ja Pakri saart ning projekti lõppseminar toimub projekti kava kohaselt Tallinnas.

Jagada saari gruppidesse saab mitmel moel ja ka gruppidesse jagatuna on igal saarel enda eripära sõltuvalt ajaloost, praeguse elanikkonna koosseisust, vallavalitsuse ja kogukonna suhetest ja paljust muust.

Kuna käesoleva raport ei ole uurimustöö ja andmebaas on väike, siis oleme vahendajaks sellele infole, mida meiega kohtumistel jagati.

HIIUMAA

Ettepanekuid tehti järgmiselt:

- laevade tehniline pool vajab muutmist, kandevõime väike.
- ühise saarte digitaalse mainekujunduse ehk ühise majandusruumi vajadus
- erisuste vajadus ettevõtluse toetamiseks (elektritasud kõrged)
- piletihindade erisus (ostad majutuse saad piletisoodustust)
- huvi Saarte Seaduse loomiseks
- missugused investeeringud oleks tulevikus ette nähtud saartele, et parandada saarte konkurentsivõimet erinevates valdkondades (energeetika, haridus, kultuur, ettevõtlus, keskkond jne). Vajavad tasuvusanalüüse eelnevalt. Eeskujuks Lõuna-Eesti ja Kesk-Eesti arengulepped, mida töötatakse praegu välja Regipnaal- ja Põllumajandusministeeriumis.
- Viscosa Kultuuritehas korraldab 29.01.25 ürituse Illiku laiul, et tähelepanu tõmmata saarte maksusoodustustele ürituste korraldamisel hooajavälisel ajal, et oleks võimalik kultuurikalendrisse tuua juurde uut ja huvitavat ning elavdada turismi ka muul ajal
- Hiiumaa ja Saaremaa vajaks paremaid siseühendusi, et majandusruumi parandada. Ühine piletisüsteem.

- Saarnakil puudub sadam ja sadamasild. Koostöös vallaga saaks lautrikohti välja arendada.
- Muhu saar kurtis, et lähtuvalt saart läbivast transiidist on suur liiklusohut ja hooajaline prügimajandus ei rahulda
- Suursaartel ei ole mingit konflikti suvitajate ja püsielanike vahel.
- Seoses IT võimaluste arenguga on paljud enne Tallinnas töötanud ametnikud kolunud oma kodukontorid saartele.

MUHU

Muhu saare staatus on ainulaadne, pole ta ei väike- ega suursaar, mistõttu ei rakendu Muhule nt väikesaarte programm.

Leiti et koostöö võiks haarata endasse Kesselaiu ning ühine teema teiste Eestimaa saartega puudutab näiteks suvise hooaja prügimajandust.

Ka transpordi osas on Muhul omad probleemid, kuid üldiselt ollakse saarel väga eluga rahul ning elanikkond kasvab.

AEGNA

Mitmed Aegna saare probleemid on seotud saare püsielanike ning sissekirjutuse alusel hooajaliselt saarel toimetavate inimeste vaadete erinevusest ja ellusuhtumisest. Koostöö teema ESK ning Aegna püsielanike vahel seostub Püsiastutusega väikesaarte seaduse muudatusettepanekuga, mis muudaks kohustuslikuks saarevahi ametikoha loomise saarel.

Probleem on lahendatav riigi, mitte KOV tasandil.

Püsielanikud tunnevad puudust stabiilsest lepingust Tallinna linnaga, kuna nad, viibides kogu aeg saarel, vastutavad ikkagi saare heakorra ja turvalisuse eest. Lahendus: Heakorrahange terveks aastaks. Ka peaks kohapeal olema alaline ning kiire reageerimisvõime hädaolukordades.

Pidev ja stabiilne leping KOVga tagaks Aegna saare püsielanikele ka tervisekindlustuse.

Püsiastutuse säilimine saarel on sisejulgeoleku küsimus sarnaselt teiste saartega.

Mureks on postipaadina toimetava paadi väiksus ja vajatakse paremat paati, mis merel tagaks ohutuse ja stabiilse ühenduse mandriga.

PIIRISSAAR

Toimus vestlus saarevahiga, kelle nägemust mööda saarel suuremaid probleeme pole. Ebaselgeks jäi saare päästevõimekus. Tehnikat on, aga mehi ei ole. Või siiski on? Püsiastutuskonna vähenemist põhjustab vanemaalaste järgmise põlvkonna vähenenud huvi saarel püsivalt kodu leida. Ületalve püsivalt 25 inimest ja registri kohaselt vahemikus 90-120. Saarel on kujunenud kaks kogukonda, kelle vahel esineb väiksemaid konflikte. Särjepüügiga on probleeme, mis pole lahendust leidnud. Mandril asuva jahiseltsiga probleeme ei ole. Kohapeal teevad pahandust metssead. Soovi enda jahiseltsi moodustamiseks pole.

Praamile saab kohalik elanik alati pileti ja kohtade arv piisav.

Jääklassi laev liiguks jääs paremini, kuid pole võimeline end sadamas ringi pöörama. Raskeveostega muret pole. Suuremate ürituste korraldamiseks tehakse erireise. Lisareisil pileti hind sama tavareisiga võrreldes. Liini haldab Saarte Liinid. Talvel liigutakse hõljukiga. Reservis on ka vanem hõljuk. Esimesed paar nädalat hõljuk ei sõida, sest jää on veel rabe ja lõhuks hõljukit.

Pood on nüüdest lahti neljal päeval nädalas ja valikusse tahetakse võtta esmatarbekaupu, et käivet suurendada. Vald doteerib poodi.

Tankla on suletud aastast 2019. Diisli ei jätku talvisel ajal, kui jääolud ei luba piisavalt üle tuua kütust. Kui saab otsa, siis tuuakse juurde ATV-dega.

Laevakanali lõpus puud kasvavad kanalisse, kuid RMK ei luba neid raiuda. Tegemist on miljööväärtusliku alaga. Enda tarbeks puud võtta tohib. Kanali olukorra parandamiseks on olemas Saarte Liinidel projekt, kuid pole teada missugune on selle projekti staatus praegu. Sooviks teada millal kanaliprojektiga ehk kanali servade tugevdamisega alustatakse. Kuni kanalit pole tugevdatud lõhub kobras lõunaranniku teed. Lautrikohad vajavad kohati uuendamist ja ujuvsildasid võiks olla rohkem. Teid uuendatakse ja vajavad uut kruusakihti osaliselt.

KOV teeb taotlusi Väikesaarte programmi ja mujale ning loodetakse saada uued teeviidad.

Päästevõimekuse mudel võiks olla sarnane osade väikesaartega, kus tehakse koostööd pealinna haiglatega. Piirissaar võiks teha koostööd Põlva Haiglagaga, sest puudu on ka allergiasüst, mida vald ei saa osta esmaabikotti, kuid on hädavajalik. Saarel vabatahtlikke päästjaid pole. Segane on olukord ka merepäästega.

Rääkisime ka saare teiste inimestega, kelle nägemust mööda on saare ja omavalitsuse vaheline dialoog peaaegu olematu ning kohalike inimeste arvamust sageli isegi ei küsita.

VORMSI

- probleemid reoveega. Kaitsmata põhjavett tuleks kaitsta.
- rohkem lapsi kooli
- ettevõtlus rajatud rohkem kohaliku toorme väärindamisele kohapeal, et kogukond saaks sellest suuremat tulu töökohtade ja tulubaasi suurenemise näol
- Ahvenamaa näitel eelise saab see saare külaline, kes on broneerinud majutuse saarel
- selleks, et maa ei läheks kasutusest välja renditakse maad püsielanikele. Renditalud.
- Laevapiletite broneerimisel on ära ostnud need suveperioodil hooajalisel elanikud.
- Ajaloolisi püügiõigusi kasutatakse vähem
- Reedel ja laupäeval tuleks piirata suurte veokite pääsu laevale.
- Mandrilt poekett - toome kauba ukseni on „ära solkinud turu” ja kohalik pood on selle tulemusel raskustes. Suveperioodil koore riisunud poekett talvel kaupa ei too, sest pole kasumlik.
- Vormsilased sooviks säilitada jahitraditsioone, kuid kokkulepped on rasked sündima kogukonnas.

PAKRI SAARED

Pakrilased soovivad, et saaksid alal hoida traditsioone sh jahipidamistaditsiooni, mis vahepeal katkes, kuid hoolimata saarerahva soovist ei saanud jätkuda, sest täna pole väikesaarte kogukondadel sõltuvalt seadusandlusest võimalust moodustada jahipiirkonda saar(t)e territooriumil, kui territooriumi suurus on alla 5000 ha.

Meie asutus on väike ja tasakaalu püsielanike ja hooajaliselt saarel elavate vahel pole rikutud, seega probleemid on osaliselt lahendatavad ning transpordiprobleeme ei ole. äib Pakrilaste kasutuses on korralik alus enda tarbeks ja enda ehitatud pargas, mis viib üle suuremahulisemad veosed. Mandriga ühendab perioodil mai keskpaik kuni septembri keskpaigani kaks nn turismiveo alust kahel suunal: Kurkse-Väike-Pakri ja Paldiski-Väike-Pakri.

Probleem suvel tühjenevate kaevudega sai lahenduse puurkaevu abil, mis asub ainsa asustatud küla ehk Suurküla lähedal.

Tasapisi renoveeritakse Suur-Pakri kabelit ja viiakse läbi väikemaid projekte Rootsisis asuva Pakri Ühingu ja Eestis tegutseva Pakri Kultuuripärandi toel.

Üldkoosolek meil toimib ja reglement on kohandatud saarte elanike ja maaomanike vajadustest lähtuvalt, sest ajaloopärandina on meie kogukonna osa maaomanikud Rootsisis. Püsivalt elab saarel 5 inimest. Saarevaht on olemas ja saarevanem, kes on 2 eraldi persooni.

Päästega probleeme ei ole. Tuletõrjevahendid saadi Leader programmist 5 aastat tagasi.

Hetkel kooli Väike-Pakril ei ole ja püsigogukonna suurenemiseks vajalikud sammud sõnastamata.

Enamus Väike-Pakri elanikke (4 inimest) on kohaliku osaühingu palgal ja ei oma saarel kinnisvara ega vaadet, et nad jäävad saarele ka tulevikus.

RUHNU

Vestluse käigus said üles märgitud mitmed ruhnlaste jaoks olulised probleemid, mis on seotud eelkõige transpordi ning energeetikaga. Mitmeid küsimusi esitati ESK senise tegevuse kohta ning töömeetodite kohta.

Koos prooviti sõnastada ühiseid eesmärke, sest leiti, et ESK ja ruhnlaste koostöös on arenguruumi. Väga oluline on samuti ühises inforuumis olemine teiste saarte kogukondade ja organisatsioonidega.

- Murekohaks transpordi toimimine: laev ja lennuk. Jääklassi laev liigub aeglasemalt.
- Transpordilaev. Suuregabariidiliste veoste jaoks tuleb tellida eraldi praam. Vaja oleks kõrvale kaubalaeva, mille graafik tellimustäituvuse põhine. Ka talvel käiks kord kuus kaubalaev.
- Oht, et ära kaob lennuliiklus.
- Tuulepargid võivad häirida lennuliiklust.
- Üldkogu kokku kutsuda?

PRANGLI

Saarel on olulisemad probleemid seotud vee ja kanalisatsiooniga. Rahvas tunneb puudust ka pranglilaste üldkogust. Palju saare elu puudutavaid küsimusi peaks lahendama ühistes aruteludes ning samuti pakuks üldkogu mõistlikku partnerlust ka omavalitsusele – Viimsi vallale. Mitmes küsimuses oli tunda ebakõla või kommunikatsiooni puudumist omavalitsuse ja saare elanike vahel. Neid kõiki annaks ületada saarevanema/ saarevahi ametisse asumisega. Täna saarel sellist ametiisikut ei ole.

Et muuta saare üldkogu kokkukutsumine kohustuslikuks, on elanikud esitanud parandusettepanekud praegu kehtivasse PVSse.

- Väikese laeva ja väheste veevarude juures liiga palju turiste.
- Suuremate veostega jaoks saaks kaubaveod ette planeerida ja võiks olla teatud intervalliga.
- Veeküsimus. Rahvamajal ja koolil on biopuhasti. Tavalises majapidamises immutatatakse reovesi pinnasesse. Sibiauto on raskem kui lubatud laevale.

Lahenduseks võiks olla kanalisatsioon sadamast kirikuni ja biopuhastid küla ääremaa del või survepumppla. Vana kanalisatsioon on kaardistamata. Viimasel paaril aastal ei ole antud liitumisi veetrassiga, sest saarel on puhta vee puudus, millele praegu pole lahendust leitud. Puhast joogivett täna jätkub, kuid kvaliteet ei sobi.

- Üldkoosolek vajalik. Reglement kohaldatud Prangli püsigukonna ootustega. Saarevanem saaks lahendada kommunkatsiooniprobleemid kasutades sh FB ja kuultusi saarel.
- Probleem piletite broneerimissüsteemis turismiettevõtte broneerib õik vabad piletid kokku soodustusega ja müüb kallimalt edasi ja pole enda kasumit kindlustatuna piletite vabastamisest ja kohalikele pileteid ei jätku. Laev mahutab maksimaalselt 70 inimest. Isikukoodipõhine broneerimissüsteem võiks selle mure lahendada.
- Autosid võiks üle vedada nagu Ruhnuski valla loal. MTÜ saab teha pöördumise selles küsimuses.
- ESK saaks toetada üldkogu reglemendi muutmist sh saarevanema määramine.
- PRIA-sse ei kvalifitseeru väga väikese pindalaga maatükid.
- Tuletõrjebrigaad puudub. I astme koolitus ei anna võimekust tule kustutamiseks.

KOKKUVÕTE

Organisatsiooni ülesehitamiseks ning tõhusaks toimimiseks on tähtis usaldus ning üksteise tundmine ning ühiste eesmärkide seadmine.

Käies saartel kohapeal, saavutasime mitmeid otsekontakte, mis seni olid kas soiku jäänud või olid meie jaoks täiesti uued. Minnes kohale ja rääkides kogukonnaga laua taga, kuuled ja saad teada kohaliku elu detailidest, mis suurel üldisel koosolekul rääkimata või märkamata jäävad. Mitmel saarel saime teada, miks ollakse passiivseks jäänud. Probleeme palju, vahemaad pikad. Inimesed ka vahetuvad ning vananevad.

Samas tuleb ka meeles pidada, et väikestes gruppides kogunedes, annavad sisendi just need isikud, kes on sellel korral kohale tulnud. Pilt võibolla osaliselt subjektiivne. Oluline on suuta üldistada ja teada, kas leidub ka teistsuguseid vaatenurki.

Selle projekti käigus ei leidnud me erinevusi suursaarte ja väikesaarte probleemide vahel. Kõik saared on väikeste erinevustega ning pigem on erinev suursaare elaniku meelelaad, kes ajuti merd ehk ei näegi, kui ainult praamiga väina ületades ning suursaart elanikkond suurem ja vanuseline koosseis erinev. Üldises plaanis on väikesaared tundlikumad hooajalisuse vaates Üldjuhul on ka suuremad vastuolud püsielanike ja suvitajate või turistidega. Samuti on väikesaartel teravamad transpordiühenduse probleemid. Mitmel väikesaarel, mis ei ole saarvallad, on tuntavad vastuolud “kaugel asuva” vallavalitsuse ja kohaliku kogukonna huvide vahel.

Järjekordselt sai selgeks, kui oluline on avatud arutelu käigus ära kuulata kõikide seisukohad ning säilitada võimalus, et erinevad seisukohad ka saarlaskondade sees jõuaksid kõigis erinevustes Eesti Saarte Koguni: ainult teades kõikide osapoolte arvamusi, on võimalik sõeluda välja erinevatest mõtetest kõige jätkusuutlikum lahendus, mis aitab püsigukondadel olla toimekas ja tugev. Kohalikul elanikul peab olema õigus otsustada enda elukorralduse üle, mis on igati õigustatud ka seadusandlusest tulenevalt.

Eesti Saarte Kogu on apoliitiline organisatsioon ja kuni me suudame seda hoida saab ESK tegutseda kõikide liikmeks olevate saarte nimel ja kedagi eelistamata. ESK tegutseb põhikirjast tulenevalt,

mille üks punkt on sõnastatud järgmiselt: Tegutsemine elujõulise püriasustuse, kultuuripärandi ja looduskeskkonna nimel. ESK ei polariseeri kogukondi püsielanik versus hooajaline vaid soovib tugevdada kogukonna tuumikut, mille moodustavad püsielanikud ning igal saarel on õigus üles ehitada sellest lähtuvalt üldkogu reglement, mis kaasaks võimalikult palju hooajalisi elanikke, kelle eesmärgid on püriasustust, looduskeskkonda ja kultuuripärandit toetavad. Üldkogu on see vorm, kus saavad osaleda kõik huvitatud, kuid kogukond ise määratleb enda liikmed, kellel on üldkogul hääletusõigus. Kahjuks oleme Läänest üle võtnud mõtteviisi, et see, kes karjub kõige kõvemini ja omab võimu, on see, kes otsustab kõik valikud (tihti tehakse seda vahendeid valimata) ja tegelikult püsielanikke kaasamata. Seega kutsub ESK andma suuremaid õigusi neile, kelle jaoks saar on koduks, et üheskoos püsielakogukonnaga määratleda enda tegelikud vajadused ja lahendused, mis on jätkusuutlikumad pikas vaates meie kõigi jaoks.

Organisatsiooni vaates on kohtumised olnud silmiavavad: saame aru, mida kogukonnad meid tegelikult ootavad ja kuidas nendega edasi suhelda. Plaanis on kohtuda ja leida uusi liikmeid mitmetelt laidudelt ning käia ära ka nendel kohtadel, mis sellest projektist välja jäid: Osmussaar, Vilsandi jt. VsaarS tehtud muudatused, mis said läbi arutatud Hiiumaa üldkogul, on vaja viia menetlusse, sest püsielanikud vajavad tasakaalu tagasi toomiseks neid muudatusi nagu üldkogu, saarevahi ametikoht vmt. Seega on ESK tegelenud küsimustega, mis on väikesaartele vajalikud VsaarS muudatusi arutades. Edasi on tegeletud transpordiprobleemide ja jahindusküsimustega, kuid siin on suursaared jäänud tahaplaanile hoolimata asjaolust, et ühendus maismaaga on kõikidele saartele ülioluline.

Saarte Hääl Vahur Reede isikus ja oktoobrikuu artiklis tõstatab vajaduse, et suursaared peaksid kokku hoidma ja moodustama omaette liidu, sest riigiga suheldes on keeruline iga kord selgitada saarelisusest tulenevaid erisusi, mis väikesaartel olemas Püriasustusega väikesaarte seadusele toetudes:

/.../ Väikesaarte mereline erisus on kenasti välja toodud Püriasustusega väikesaarte seaduses – „Käesolev seadus sätestab erisused, mis tulenevad püriasustusega väikesaarte saareliste tingimuste eripärast ning ei ole sätestatud teiste seadustega” ja siis on punkthaaval välja toodud, mis erisused on püriasustusega väikesaartel suhtluses riigi ja kohalike omavalitsustega. Suursaari on Eestis ainult kolm – Saaremaa, Hiiumaa ja Muhu ning iga saare kohta on nüüd ka üks kohalik omavalitsus, aga igakordsel suhtlemisel riigiga peab iga omavalitsus iga kord hakkama selgitama oma saarelisi erisusi, võrreldes teiste Eesti omavalitsustega. See loob olukorra, kus iga suursaar läbi oma omavalitsuse suhtleb riigiga otse ja koordineerimatult./.../

Seminari teises pooles, kui arutame ESK tegevuskava, jõuamegi suursaari puudutava punktini tegevuskavas ja see on VsaarS edasi arendamine Saarte seaduseks.

